

ANTIFASCIȘTII ROMÂNI ÎN INSURECȚIA NAȚIONALĂ SLOVACĂ*

PETER KOPECKÝ

Universitatea „Constantin Filozoful” din Nitra, Slovacia

Romanian Antifascists in the Slovak National Insurrection

ABSTRACT

The article aims to bring the Slovak and Romanian public closer to the specific participation of Romanian anti-fascist fighters in the Slovak National Insurrection during World War II (here referred to as "SNP"). The public in Slovakia had ignored this historical fact for a long time, because Czechoslovak historians had almost always been concerned about the participation of the I. and the IV. Romanian armies in the liberation of Czechoslovakia (or Slovakia). Czech connoisseurs and lovers of the Romanian language and Romania, Mr. Konečný, Mr. Mainuš and Mr. Tejchman, had played a pivotal role in this direction. In the 1960s and 1970s, Romanian partisans had not yet been the focus of researchers' attention. The only exception was J. Hrozičik's work "International Solidarity in the SNP" from 1969. In 1970, M. Tejchman and F. Nesvadba also began to devote themselves to the activities of Romanian partisans in Slovakia, but their first joint work was published in Romanian. Other interesting facts and circumstances about Romanian soldiers, their sacrifice, heroism and positive relations with the Slovak population can also be found in municipal and city chronicles. A more detailed analysis by historians and journalists started emerging only after 1989. Based on the tracking of movements of the Romanian armies from December 18, 1944 until the end of April 1945, the Romanians liberated almost half of Slovakia. With this article about the Romanian partisans in the SNP, we want to complete the heroic epic of the Romanian nation in the fight against fascism after August 23, 1944 not only at home, but also abroad.

Cuvinte-cheie: Insurecție Națională Slovacă, participarea românilor în Slovacia, Uniunea Sovietică în lupte antifasciste

Key words: Slovak National Insurrection, participation of Romanians in Slovakia, Soviet Union in anti-fascist fights

Se apropie cea de a 78-a aniversare a Insurecției Naționale Slovace¹ (SNP) și am considerat că este de datoria noastră să readucem în discuție activitatea antifasciștilor români, care au luat direct parte la evenimente.

Această contribuție este, de fapt, o actualizare a celei din anul 1982, realizată de subsemnatul, având titlul *Antifasciștii români în lupta de eliberare națională a națiunilor europene - cu accent special pe Slovacia* [Rumunský antifascisti v národno - oslobodzovacom boji európskych národov – s osobitným

* Textul a fost redactat de către autor în limba slovacă, traducerea în limba română a fost realizată de către doamna prof. univ. dr. Eva Mârza.

¹ În limba slovacă *Slovenské národné povstanie*. Se folosește prescurtarea SNP.

zretel'om na Slovensko]². Titlul articolului de față ar putea să-i surprindă pe cititori pentru că istoricii din Cehoslovacia s-au referit aproape întotdeauna doar la participarea celor două armate românești, I-a și cea de a IV-a, la eliberarea Cehoslovaciei sau anume a Slovaciei³. Între acești autori se aflau în primul rând specialiștii cehi, admiratori ai limbii române și ai României. Până la anul 1989, presa slovacă a scris doar sporadic despre luptele armatelor române pe teritoriul Slovaciei. Din fericire, informații despre împrejurări interesante și fapte ale soldaților români, sacrificiul, eroismul lor și relațiile pozitive cu populația slovacă pot fi găsite și în cronicile municipale și orașenești locale. Propaganda politică până la anul 1989 a subliniat, în primul rând, sacrificiile armatei sovietice în timpul eliberării Cehoslovaciei. Publicul a devenit mai interesat de contribuția românilor doar după anul 1989, datorită analizelor mai profunde ale unor jurnaliști. Dintre acestea, ne-a atras atenția mai ales articolul profund implicat al lui Vladimir Jancura, *O treime din Slovacia a fost eliberată de români* [Tretinu Slovenska oslobodili Rumuni]⁴.

Jancura a realizat și o listă lungă cu orașe din Slovacia eliberate de români. Considerăm interesantă informația că românii au intrat primii în orașul natal al autorului, Topoľčany, la 2 aprilie 1945 din direcția Práznovce. Nemții s-au retras din fața lor cu repeziciune, fără să se ajungă la lupte grele. Totuși, în fața gimnaziului din Topoľčany nu se află statuia soldatului român, ci a unui sovietic, deși soldații sovietici au ajuns la Topoľčany doar după români. Abia după anul 1990, a început să se scrie deschis despre faptul că orașul Topoľčany a fost eliberat de români. La fel, o parte de nord a aceluiași raion a fost eliberată de unitățile gen. N. Dăscălescu. Din păcate, cei 13000 de soldați români căzuți pe teritoriul Slovaciei nu au devenit tema comunității literare din Slovacia. Poate o excepție găsim în povestirea lui Peter Kováčik, *Merele copilăriei noastre* [Jablká nášho detstva]⁵. O seamă de amintiri se datorează unui autor slovac din România, Juraj Porubský⁶, care a trăit din anul 1943 în țara înaintașilor săi; a fost activ și la Facultatea de Pedagogie de la Trnava. Mai puțin este cunoscut faptul că partizanii slovaci au oferit un ajutor valoros și de neînlocuit trupelor române din Slovacia. Despre această realitate s-au păstrat două mărturii remarcabile, scrise de generalul-locotent în rezervă, Edgar Rădulescu⁷.

² Kopecký 1982, p. 399-407.

³ Konečný, Mainuš 1969, p. 159-163; Tejchman 1985, p. 124-128.

⁴ Jancura 2013, p. 8. Autorul a publicat în cotidianul *Pravda* de la Bratislava interviul cu directorul adjunct al Institutului de Istorie Militară (TASR) Petr Šumichrast, în 8 mai 2020: www.teraz.sk/slovensko/rumunska-armada-mala-vyznamnu-ulohu/465734-clanok.html (accesat la 22.08.2022).

⁵ Kováčik 1977.

⁶ Porubský 1974.

⁷ Konečný, Mainuš 1963; Rădulescu 1972, p. 109.

Lucrarea lui Jozef Hrozičnik, *Solidaritatea internațională din timpul insurecției naționale slovace* [Medzinárodná solidarita v SNP] îi menționează pe partizanii români, dar se rezumă doar la câteva propoziții. Autorul presupunea existența unui număr de 50 de participanți români, cea mai mare parte a cărții fiind dedicată partizanilor sovietici și francezi⁸. Într-o lucrare publicată în limba română, M. Tejchman și F. Nesvadba s-au dedicat mai detaliat luptelor specifice armatei române și, parțial, a antifasciștilor români de pe teritoriul Slovaciei și Moraviei⁹.

Antifasciștii români care treceau încă de la sfârșitul anului 1941 pe teritoriul țării noastre [teritoriul Slovaciei] pot fi împărțiți în trei grupuri fundamentale. Primii erau românii capturați pe frontul sovietic, care inițial făceau parte din divizia Tudor Vladimirescu. Aceștia, după o pregătire și reeducare specială, au fost parașutați în Slovacia împreună cu partizanii sovietici. Sediul ucrainean al mișcării partizane de la Kiev a trimis primele trupe destinate acțiunilor pe teritoriul inamic la sfârșitul lui iulie 1944.

Cel de al doilea grup a fost format din soldații români capturați în Transilvania de nord, în Ungaria și în Slovacia după 23 august 1944. Germanii i-au transportat prin teritoriul nostru. Au reușit să evadeze direct din tren ori în timpul prelungitelor halte, ajungând în locurile aflate aproape de cale ferată. Totuși, acest lucru s-a întâmplat abia la sfârșitul lunii octombrie și în noiembrie 1944.

Din cel de al treilea grup, special, au făcut parte antifasciștii slovaci care au trăit în regiunile slovace ale României în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Acești slovaci români au fost angajați în activitate conspirativă, ca de exemplu profesorul Ján Bubán, care a luptat în armata cehoslovacă din Marea Britanie, J. Kolařík sau ca alții care au fost membri ai Primului Corp de armată cehoslovacă din URSS. Unul dintre membrii acestuia, profesorul J. Horský, a căzut în timpul eliberării orașului Martin, în aprilie 1945¹⁰. În sfârșit, nu trebuie să-i uităm pe dezertorii din armata maghiară, inițial aduși de Horthy din Transilvania. Nici măcar nu se poate stabili numărul lor deoarece, în cele mai multe cazuri, au fugit împreună cu soldații maghiari și vorbeau maghiara, având în vedere mediul în care se mișcau. De dragul unei comunicări mai ușoare, ei au rămas, așadar, în unitățile de partizani maghiari pentru că nu cunoșteau limba rusă sau slovacă.

În contribuția noastră, ne concentrăm pe primele două grupuri, deoarece majoritatea materialelor documentare pe care le-am obținut sunt legate de ele. Cercetarea noastră a fost semnificativ îmbogățită prin interviurile personale cu participanții români la rezistență, direcți, sau prin informații furnizate de doi

⁸ Hrozičnik 1969, p. 215-216.

⁹ Tejchman, Nesvatba 1970.

¹⁰ Porubský 1974, p. 271.

ofițeri români de rang înalt. Date prețioase în această direcție au fost furnizate autorului de colonelul de rezervă D. Păsat și generalul A. Manolache, fost prieten apropiat al generalului de armată Ludvík Svoboda [președintele Cehoslovaciei 1968 – 1975; nota trad.]. Interviurile au avut loc în august 1979 la Râmnicu Vâlcea. Am obținut și informații scurte, dar autentice, de la un fost partizan slovac. Întâmplător, în anul 1980, în timpul Campionatului European la lupte de la Prievdza [Slovacia], am fost interpretul oficial al delegației românești. Între altele, organizatorii au pregătit pentru delegație nu doar un program cultural, ci și o prelegere despre soldații și partizanii români din Slovacia. Autorul prelegerii a fost M. Kováčik din Miezgovce, județul Topoľčany, fost comandant de companie în brigada Ján Žižka.

Să trecem însă la anumiți luptători de rezistență români din prima grupă, ca Alexandru Cremene, Ion Olteanu, Gheorghe Popescu, Gheorghe Vasile și Nicolae Lăutașu. Împreună cu partizanii sovietici parașutați, s-au alăturat detașamentului Kaledin din apropierea localității Tisovec în iulie 1944. După izbucnirea Insurecției au controlat linia Lubeník-Železnovo-Plešivec-Muráň-Tisovec. După înăbușirea Insurecției, au trecut creasta muntelui Kohút-Stolica și s-au alăturat soldaților răsculați în apropierea localității Slavošovce. S-au concentrat pe activități de diversiune, au distrus poduri, au obținut informații despre locația inamicului și le-au raportat telegrafic în mod regulat la Kiev. În noiembrie 1944, s-au retras în regiunea Volovec, Zlatá Idka, Rožňava, Krásna Hôrka și Smolník. Aici a avut loc lupta lor cea mai grea cu nemții, în care a și căzut mai sus amintitul Nicolae Lăutașu. În ianuarie 1945, s-au alăturat armatei sovietice lângă Košice, în timp ce mai mult de o sută de dezertori maghiari li se alăturaseră chiar înainte. Cincisprezece dintre aceștia erau partizani români din Transilvania. La 3 februarie 1945, partizanii români au fost primiți la sediul Frontului IV Ucrainean și trimiși în patrie¹¹.

În unitatea de partizani Bud'onnyj au mai acționat patru români: Mihai Rău, Petre Negru, Nichifor Constantin, Iancu Radu. Toți patru au primit medalia *Partizan în războiul pentru apărarea patriei* din ordinul Statului Major Partizan din Kiev. În perioada octombrie 1944 - ianuarie 1945, activitatea lor s-a concentrat în zona Prešov, Rakovec, Lipovec și Košice. Inițial, unitatea avea 16 membri, în ianuarie 1945 erau deja peste 150. Aceștia erau concentrați în special pe distrugerea depozitelor de muniții ale garnizoanelor germane¹².

În unitatea Krasnov, formată din 25 de membri și staționată inițial la Tri Duby [aeroportul „Trei Stejari”, nu departe de Zvolen; nota trad.], au fost doi români. De la Tri Duby s-au deplasat membrii acesteia la Valaská Belá, Ilava și Dubnica. Aici au întrerupt și avariat mai întâi linia de înaltă tensiune din

¹¹ Olteanu 1965, p. 136.

¹² Nichita, Adorian 1961, p. 60.

apropierea fabricii de arme de acolo [de la Dubnica; nota trad.] și au eliberat un grup de francezi deportați acolo la muncă forțată (*STO – Service de Travaux Obligatoires*). Unii dintre francezi fugiseră înainte și au luat parte la Insurecție. După eliberarea fabricii de arme, li s-au alăturat și ceilalți francezi; în Insurecția Slovacă au luptat, în totalitate, 400 de francezi. Am avut onoarea să fiu translator pentru mai mulți luptători de rezistență francezi în timpul vizitei lor la Strečno în august 1979 și 1980. Deosebit de emoționantă a fost interpretarea pentru urmașii francezilor căzuți în timpul Insurecției în Slovacia.

Ulterior, unitatea lui Krasnov a fost desființată și membrii ei s-au alăturat unităților căpitanului Ždanov și Teodor Póla. Ambii români din acest grup - Alexandru Brădean și Mircea Gogoia au fost distinși din partea Kievului cu aceeași distincție¹³. Din brigada Jermak au făcut parte Nicolae Găneț și Nicolae Munteanu. După parașutarea din septembrie 1944, în zona Bazinului Moravo-Silezian, au fost ajutați de L. Janořová, H. Konopek și B. Bohuš¹⁴. Grupul controla căile ferate dintre Cehia și Slovacia și înainta rapoarte situaționale despre desfășurarea inamicului.

Patrioții români au mai fost activi în unitățile Gottwald, Jánořik, Lenin, Stalin, Hornonitrianska partizánska brigáda [Brigada de Partizani Nitra Superioară], Kriváň, Smrt' fařizmu [Moartea fascismului], Kirov și Karasev-Stepanov. Nu avem date detaliate despre numărul lor, dar se confirmă că în diviziile Hruřciov și Kovpak au fost 13, respectiv 23 de români¹⁵.

Al doilea grup, după cum am menționat deja, era format din refugiați din transporturile germane, capturați inițial în Transilvania sau Slovacia. Prietenia apropiată, poate chiar de familie, a subsemnatului cu fostul lector de limba română de la Facultatea de Filosofie a Universității J.A. Komenský din Bratislava (1974-1977), prof. E. Negrici, s-a soldat cu legătura directă a autorului cu Victor Măceșanu din satul Castranova, județul Dolj. Prin intermediul profesorului Negrici, am avut ocazia să-l întâlnesc de trei ori pe V. Măceșanu. S-a vorbit mereu despre activitățile lui Măceșanu în unitatea de partizani de lângă Malužina, Poprad și Levoča, care era comandată de căpitanul Korenko. Povestea completă a acestei persoane extrem de curajoase și inteligente nu poate fi descrisă pe deplin în această contribuție. Din fericire, întreaga sa odisee din captivitate, de refugiat și partizan a fost prelucrată de profesorul Negrici în cartea *Omul din Castranova*¹⁶.

Este, de fapt, un proto-scenariu care ar putea să stea la baza unui film despre acest erou necunoscut. V. Măceșanu era foarte respectat în unitate: știa să opereze și să repare posturi de radio, mitraliere ușoare și mortiere [mínomet,

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Hroziencič 1969, p. 215.

¹⁶ Negrici 2017.

armă; nota trad.]. El însuși a comandat o echipă de mortieri și era singurul român din unitate. A fost distins cu medalie comemorativă acordată de *Comitetul Central al Uniunii Cehoslovace a luptătorilor antifasciști* cu ocazia împlinirii a 30 de ani de la eliberarea Cehoslovaciei de către armata sovietică (sic!). Anexa scrisă lângă premiu a fost semnată de președintele Cehoslovaciei Gustáv Husák (1975-1989).

În concluzie, se poate afirma cu siguranță că antifasciștii români și-au pus viața în joc fără teamă în lupta împotriva ocupanților hitleriști și în Slovacia și au contribuit astfel la extinderea tradițiilor internaționale ale poporului român. Ei au luptat și în unități de partizani pe teritoriul Franței, Belgiei și Iugoslaviei și în timpul războiului civil din Spania și în interbrigade. Numărul românilor din unitățile de partizani din Slovacia era cu siguranță mai mare de 50. Nu îndrăznim însă să stabilim numărul lor exact, din mai multe motive. Cercetările sunt îngreunate în mod deosebit de faptul că românii nu aveau unitate proprie sau comandă separată. În plus, numărul lor este denaturat prin prezența românilor ardeleni amintiți din armata maghiară și prin trecerea unităților de partizani din vestul Ucrainei în Slovacia. Probabil mulți români proveneau din Bucovina și Basarabia.

Este incontestabil că cel mai mare ajutor material, militar și politic pentru Insurecția Slovacă a fost oferit de Uniunea Sovietică. Cu toate acestea, odată cu trecerea timpului, masacrarea misiunii militare germane din Martin, inițiată de partizanii sovietici, pare să fi fost contraproductivă. Misiunea militară germană care fugea cu trenul din București prin Ungaria și Slovacia către Germania a fost „capturată” de soldații insurgenți slovaci după ce au primit informații de la lucrătorii feroviari de la gara din Martin. Sub pretextul protecției, au fost duși la cazarma de la Martin, unde au fost însă lichidați, cu excepția copiilor, pe 28 august, la îndemnul partizanilor sovietici aflați sub influența băuturilor alcoolice. Copiii au fost duși de insurgenții slovaci la spitalul de la Martin, dar, după câteva zile, au fost și ei omorâți de partizanii sovietici. Sacrificarea misiunii militare germane, plină de femei și copii, a provocat ocuparea imediată a Slovaciei de către Wehrmacht, de aceea Insurecția Slovacă a izbucnit prematur.

Trebuie să subliniem faptul că revolta antifascistă românească, inițiată de regele român Mihai I, a fost mult mai bine pregătită din punct de vedere tactic, militar, politic și material. Pe 2 mai 2005, regele Mihai (1921-2017) a venit în Slovacia pentru a onora personal memoria soldaților români căzuți. Este remarcabil faptul că monarhul plin de viață, în vârstă de 83 de ani, a condus singur mașina de la București la Bratislava. În această călătorie, a fost însoțit de soția sa, Ana de Bourbon-Parma, și de ginerele, prințul Radu. Cimitirele pe care le-au vizitat (Zvolen, Stará Turá și Trenčianska Teplá) sunt întreținute de statul slovac, dar, pe parcursul lunilor de vară, se ocupă de ele ocazional, pe baza unui acord internațional și voluntarii români.

Totuși, rămâne paradoxal că nici istoriografia slovacă și nici cea română nu s-au preocupat în detaliu de comparații sau de consecințele ambelor revolte antifasciste după încheierea războiului, nici în timpul socialismului. În același timp, însă, părțile implicate și iubitorii de istorie știau foarte bine că există o legătură causală între lovitura de stat antifascistă românească din 23 august 1944 și izbucnirea Insurecției Naționale Slovace din 29 august 1944.

Abia în anul 2012, comisia mixtă de istorici slovaci și români s-a ocupat în cele din urmă, în comun, cu cercetarea și publicarea ambelor evenimente istorice; și-a îndreptat atenția în special asupra cronologiei acestora, contextului, consecințelor geopolitice, acțiunilor soldaților slovaci care fugeau în 1944 de pe frontul rusesc în unități românești, ca și despre impactul ambelor „răscoale” asupra dezvoltării ulterioare a războiului etc.¹⁷.

Pe lângă participarea partizanilor sovietici la Insurecția Slovacă, cea a partizanilor români trebuie considerată ca una simbolică. Acești luptători curajoși aveau în minte vechea prietenie cehoslovaco-română care decurgea din Mica Înțelegere și datorită existenței unor concetățeni loiali slovaci în România (inițial, în secolul al XVIII-lea, în România trăiau în jur de 200 de mii de slovaci și cehi, predominând slovaci). Românii care au luptat în Insurecție au înțeles că rezistența noastră comună face parte din marea luptă a națiunilor Europei împotriva fascismului. Pe lângă participarea antifasciștilor români la Insurecția Națională Slovacă, va trebui analizată mai atent și participarea româncelor, despre care s-a scris mai detaliat în lucrarea menționată mai sus de M. Tejchman și F. Nesvadba. O tratare mai amănunțită a ambelor subiecte ar fi cu siguranță facilitată de cercetarea materialelor de arhivă atât din Arhivele Statului Slovac, cât și din Muzeul Insurecției Naționale Slovace din Banská Bystrica. Mai concret, ne gândim la listele unităților de partizani din fosta Arhivă a Institutului de Marxism-Leninism a Comitetului Central al Partidului Comunist din Slovacia.

Sacrificiile făcute de soldații și partizanii români pe teritoriul nostru au fost piatra de temelie a noilor relații dintre țările noastre după 1947 sau 1948, când s-a instituit sistemul pro-sovietic în ambele țări. Cehoslovacia, împreună cu Franța și Ucraina, a susținut România și la Conferința de Pace de la Paris. Toate cele trei țări au cerut ca România să primească statutul țării cobeligerante (*nation cobelligérante*), și nu a unei țări învinse. Dar URSS și SUA au respins propunerea! Se pare că rușii făceau presiuni asupra americanilor, dorind să li se permită obținerea a cât mai multor reparații de război...

Tradițiile de cooperare istorică și prietenie de luptă au fost transferate după august 1944 în mod firesc în sfera politică, dovadă fiind Tratatul de Prietenie, Cooperare și Asistență Reciprocă semnat între Republica Populară România și Cehoslovacia la 21 iulie 1948 la București, reînnoit în august 1968 la

¹⁷ Evenimente 2012.

Praga. Dacă redeschidem subiectul august 1968, acest eveniment și reperatele istorice au însemnat impulsul pentru manifestația de 600.000 de oameni de la București din 23 august 1968. Cronologia a dorit ca, a doua zi după ocuparea Cehoslovaciei, Nicolae Ceaușescu să convoace o manifestație cu ocazia sărbătorii naționale în cinstea aniversării Loviturii de stat antifasciste din 23 august 1944. Ceaușescu nu prea era preocupat de evenimentele de la 23 august. Discursul său a fost îndreptat în principal împotriva invaziei Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia. Condamnarea ocupației de către acesta a atras atenția nu numai a maselor adunate, ci și a politicienilor și jurnaliștilor occidentali... și atunci a început de fapt să se ridice steaua lui internațională. În august 2018, am prezentat la *Radio Regina* un interviu cu ocazia comemorării celor 50 de ani de la invadarea Cehoslovaciei de armatele Pactului de la Varșovia, unde am inserat un fragment din discursul lui Ceaușescu în limba română (am ales acele propoziții în care el a condamnat invazia și consecințele ei pentru soarta socialismului în lume)¹⁸. Puțină lume știe că România a oferit guvernului cehoslovac și reprezentanților partidului, pe lângă un sprijin moral și politic, un avion care trebuia să-i aducă în România, de unde puteau să conducă țara lor ocupată¹⁹.

În încheiere, vom cita cuvintele relevante din articolul de mai sus al lui Vladimír Jancura: „În Slovacia, începem să ne amintim de eliberatorii români, mai ales cu ocazia aniversării sfârșitului celui mai teribil dintre războaie”. În mai 2005, când regele Mihai I și familia sa au fost primiți de președintele Slovaciei Ivan Gašparovič, autorul „a apreciat contribuția armatei române la eliberarea Slovaciei” într-un interviu²⁰. Noi mai adăugăm că, poate, nici domnul președinte de atunci nu cunoștea rolul antifasciștilor români la Insurecția Națională Slovacă. Prin contribuția de față dorim să completăm, prin urmare, golurile din mintea oamenilor obișnuiți, dar și a istoricilor și politicienilor slovaci mai puțin receptivi.

ITA SIT! AINSI SOIT - IL! SĂ FIE AȘA! (NECH JE TAK!)²¹

¹⁸ <https://reginazapad.rtvs.sk/clanky/poznanie-vzdelavanie-veda/203404/prazska-jar-a-rumunsko>, accesat la 20 mai 2022.

¹⁹ Kopecký 2013, p. 81; Retegan 1998, p. 155, 218.

²⁰ <https://spravy.pravda.sk/svet/stranka/7552-chronologia-svetovych-udalosti-2005/>, accesat la 15.08.2022.

²¹ Am folosit în mod deliberat limba latină ca primă, pentru că latina m-a navigat de la vârsta de 15 ani spre limbile franceză și română. Am adăugat și versiunile în franceză și română, pentru că ambele limbi mi-au adus bucuria vieții și mai mult decât un trai decent.

Abrevieri bibliografice

- Evenimente 2012 – *Evenimentele de la 23 august 1944 din România și insurecția națională slovacă din 29 august 1944. Consecințele lor asupra eliberării României și Slovaciei și a sfârșitului celui de al Doilea Război Mondial*. Lucrările celei de a IX-a Reuniuni a Comisiei Mixte de Istorie Româno-Slovace, Alba Iulia, 19-23 septembrie 2011, Alba Iulia - Banská Bystrica, 2012
- Hrozičnik 1969 – Jozef Hrozičnik, *Medzinárodná solidarita v SNP* [Solidaritatea internațională din timpul insurecției naționale slovace], Bratislava, 1969
- Jancura 2013 – Vladimír Jancura, "Tretinu Slovenska oslobodili Rumuni [O treime a Slovaciei a fost eliberată de români]", în *Pravda*, Bratislava, din data de 8 mai 2013, p. 8
- Konečný, Mainuš 1963 – Zdeněk Konečný, František Mainuš, *Prietenia Cehoslovaco-Română. File din cronici de război*. Culegere de documente și studiu introductiv de istoricii cehoslovaci Zdenek Konečný și František Mainuš. Traducere din limbile cehă și slovacă de Tiberiu Pleter, București, 1969
- Konečný, Mainuš 1969 – Zdeněk Konečný, František Mainuš, "Podíl Rumunů na osvobozování Moravy 1945 [Contribuția românilor la eliberarea Moraviei 1945]", în *Slovanský přehled*, Praga, 1969, 55, nr. 2, p. 159-163
- Kopecký 1982 – Peter Kopecký, "Rumunští antifašisti v národno-oslobodzovacom boji európskych národov – s osobitným zreteľom na Slovensko [Antifasciștii români în contextul luptei de eliberare națională ale popoarelor europene - cu accent special pe Slovacia]", în *Slovanský přehled*, 1982, 68, nr. 5, p. 399-407
- Kopecký 2013 – Peter Kopecký, *Z mozaiky slovensko-rumunských vzťahov v 20. storočí* [Din mozaicul relațiilor slovaco-române în secolul al XX-lea], Nitra, 2013
- Kováčik 1977 – Peter Kováčik, *Jablká nášho detstva* [Merele copilăriei noastre], Bratislava, 1977
- Negrici 2017 – Negrici Eugen, *Omul din Castranova*, București, 2017
- Nichita, Adorian 1961 – P. Nichita, Gheorghe Adorian, „Date cu privire la participarea unor patrioți români la lupta împotriva fascismului în detașamentele de partizani din Uniunea sovietică, Cehoslovacia și Franța”, în *Analele Istoriei*, 1961, nr. 6, p. 60-65
- Olteanu 1965 – Ion Olteanu, „Despre activitatea unor grupuri de partizani sovietici și români care au luptat pe teritoriul Slovaciei în perioada august 1944 - februarie 1945”, în *Analele Istoriei*, 1965, nr. 4, p. 136-140
- Porubský 1974 – Juraj Porubský, *K problematike slovensko-rumunských vzťahov v rokoch 1939-1944* [Despre problema relațiilor slovaco-române în anii 1939-1944]. Disertație susținută la Institutul de Istorie a Țărilor Socialiste Europene al Academiei de Științe din Slovacia în anul 1980. Astăzi poate fi consultată la biblioteca Institutului de Istorie al Academiei de Științe din Slovacia, la Bratislava
- Rădulescu 1972 – Edgar Rădulescu, *Din jurnalul meu de front*, București, 1972
- Retegan 1998 – Mihai Retegan, *1968. Din primăvară până în toamnă*, București, 1998
- TASR – Agenția de presă a Republicii Slovacia. Vezi <https://www.teraz.sk/slovensko/rumunska-armada-mala-vyznamnu-ulohu/465734-clanok.html> (accesat la 18.08.2022)
- Tejchman 1985 – Miroslav Tejchman, "Rumunská armáda a osvobození Československa [Armata română și eliberarea Cehoslovaciei]", în *Slovanský přehled*, 1985, 71, nr. 2, p. 124-128
- Tejchman, Nesvadba 1970 – Miroslav Tejchman, František Nesvadba, „Contribuția românească la lupta de eliberare națională a poporului cehoslovac. Ostași și partizani români în lupta pentru eliberarea Cehoslovaciei”, în *9 Mai 1945-1975*, București, 1970